

*Kétszáz garádics! — a harangokig.
Zihálva, mikor először felértem,
mi tagadás, hogy remegett a térdem:
megsejtettem — az Isten hol lakik?*

*Egy jó perc telhetett az ámulásba,
mikor fölöttem megkondult az érc:
bim-bam!*

*lengett, s rengett a faragott fejfára
hasonlító nyelve, — meg nem mondom,
egymaga hány mázsa?*

*de köhögtem-nyeltem, amíg az sétálva,
kondulás végett, parttól partig ért.*

*— Gyerek, ki onnét! — szólott rám a mester,
csibukját tömve kostöke nyakán,
melyről állítom, hogy nem volt feneke.
Jó, kaszakéssel én vágtam tele...,
apámé bánta, a sok szűzdohány.*

*— Hányban is volt ez? — böjt első vasárnap;
ott fönt már érzett a tavasz szele,
hogy kegyébe vett a vén pipás...*

— bim-bam! a fülem most is zúg bele.

*S hogy szégyelltem, hogy ágynak estem másnap.
41⁰-ra felszökött a láz...*

*Nagy, nagy haranggal vált az egész világ,
mely magától ring..., leng a kötele.
Maga az Isten hintázik vele.*

HORÁNSZKY NÁNDORNÉ

A SUGÁRZÓ ÉLETMŰ

Vallomások Albert Schweitzerről

Schweitzer varázsa alá kerültem. Belső kényszerítő erő, feszültség készítetett arra, hogy mint ismeretlen közöljem és éreztessem vele levelemben azokat a gondolatokat, amelyeket személyisége kiváltott belőlem.

S nem csalatkoztam. Megkaptam kézzel írt válaszát, utolsó leveleinek egyikét. Mikor az megérkezett, már életét befejezte, de egyúttal megkezdte a nagy szellemeknek, személyiségeknek időn és téren áthatoló utóéletét.

Ki is volt tulajdonképpen Albert Schweitzer? Miben állt hatása? Van-e még a *ma* számára is mondanivalója? Miben volt kiemelkedő? A tevékenysége jelentős-e, avagy az a mögöttes mozgatóerő, amely az életművet létrehozta? Mi ennek a mozgatóerőnek a lényege? Istenhit, szeretet, önfeláldozás, önzetlenség, lemondás, örömszerzés, humanitás, béke és harmónia utáni vágy?

Ezen adottságok, tulajdonságok és törekvések mindegyike ritkán ötvöződik ilyen szerencsésen — gondviselésszerűen — egy emberben úgy, mint Albert Schweitzerben.

Ezeket kamatoztatta a szellemiség tevékenységet öltött formáiban, mint teológus, filozófus, orvos, író, orgonaművész és orgonaszakértő, Bach-kutató.

Ezekből az elemekből bontakozik ki aztán az a harmonikus életmű, amely a maga összetettségében sugározza a schweitzeri életpálya követésre méltó örökségét.

Ez az örökség késztetett arra, hogy összegyűjtsem — nem életpályáját s annak főbb állomásait —, hanem Albert Schweitzer hatásának tanúságait és tanulságait.

Levélben kerestem meg számos író, tudóst, művészt, tudományos intézményt, hogy egy tervezett emlékkönyvbe írjanak néhány gondolatot Schweitzerről és Schweitzernek reájuk tett hatásáról.*

Öröm volt számomra látni, hogy a különféle beállítottságú emberek, foglalkozásra való tekintet nélkül, szerte a világon mennyire azonosan ítélik meg Schweitzer életművét.

*

A most következő válogatást Albert Schweitzer egyik utolsó, nekem küldött levelének teljes terjedelemben való közlésével nyitom meg.

Igen tisztelt Dr. Horánszkyné Asszony!

Vasárnap délutáni ügyeletem van a kórházban. Ezt felhasználom a levélíráásra. Sajnos, nem tudok jól olvashatóan írni. Ugyanis évek óta súlyos írógörcsben szenvedek. Az írógéphez folyamodni nem akartam. Tehát bocsássa meg nekem a rossz írást és a levél rövidségét.

A filozófiában már mint diák hiányoltam a valódi emberiséget. Így jutottam ahhoz, hogy a valódi emberiséggel foglalkozzam, és megéltem, hogy ez a probléma embereket foglalkoztat. Így remélem, hogy az emberiség kérdésében a vallásban és a gondolkodásban előrehaladunk.

Ami engem bizalommal tölt el, az, hogy korunk jó néhány embere felfigyel a valódi és mélyseges emberiségre.

Üdvözölje férjét, aki mint pszichiáter, szintén kapcsolatban áll az emberiséggel.

Kórházam Egyenlítői Afrikában sokkal nagyobb lett, mint terveztem. Kezdetben 50 ágyas kórház volt. Az évek folyamán 560 ágyassá lett, és nemsokára 600 ágyas kórházzá lesz. Hatan vagyunk orvosok és 16 fehér ápolónő. (A Kórház) az őserdő szélén fekszik, a nagy Ogowe folyó partján. 40 épületből áll, melyek nagy pálmafák árnyékában állnak, ami nagy előny. Itt az egyenlítő alatt védekeznünk kell a nap ellen.

A legjobb gondolatokkal az ön alázatos Albert Schweitzere.

1965. július 29.

A nagy emberekhez illő szerénységgel és közvetlenséggel megírt levél után lásunk most elsőként olyan írásokat, melyek a magyar képző- és zeneművészet kiválóságainak gondolatait mutatják be.

Borsos Miklós ekként vélekedik az életműről, tárgyi bizonyítékát is adva értékelésének:

„...Mellékeltlen küldöm a Schweitzer-plakettől készült fényképet. A hatvani kórház könyvtárában van elhelyezve vörös márvány csiszolt kőlapon. Ezenkívül két Schweitzer-érmét készítettem. Az elsőt az ötvenes évek elején, a másikat az ötvenes évek végén, ami nem véletlen, mert azokban az években nagy segítség, erőt adott a nagy humanista akár orvosi, zenei vagy teológiai műveivel.

Schweitzer Albert talán az egyetlen ember, aki 1925-től (akkor került kezembe először, mint orgonaművész és Bach-kutató) változatlanul a mai napig is emberi és művészi ideálként megmaradt számomra. A Biblia és Schweitzer művének hangja azonos. Nem elemezhetem bővebben, és nincs is rá szükség. Az igazság, az isteni törvény megismerése, annak jelenvalóságát megtalálni ott, ahol van. Márpedig mindenütt jelen van s az ember feladata kiválasztani és dönteni a jó és rossz között. Ezt akkor is érezzük, ha nagy Bach-könyvét olvassuk. Nem „szakíró”, nem „szakitudós”, hanem rendkívüli tehetség, elmélyült lélekkel, hittel párosulva alakította ki századunk egyik legtisztább művét. Csak Teilhard de Chardin abbé műve fogható hozzá. Kiterjesztve a végső kérdésig, a mindent uraló „egy”-ig...
Bp. 1971. március 21.”

* Ez a válogatás a Schweitzerről írott, hozzám intézett leveleknek csak egy részét tartalmazza, melyeket tudomásom szerint a levélírók eddig nem publikáltak. A birtokomban levő többi, eredeti, vagy már megjelent dokumentumot egy tervbe vett emlékkönyvben szeretném kiadni, az ebben a cikkben közölt írásokkal együtt, teljes szöveggel közlésével.

Németh László egyetlen tömör mondatban válaszolt levelemre: „Schweitzert én annak alapján, amit hallottam róla, mint a kor egyik legnagyobb alakját, Gandhi európai versenytársát tartottam számon”.

Kósa György a zene révén barátokozott meg Schweitzerrel. *Hommage à Schweitzer* kezdetű levelében ezeket írja:

„A tisztultabb, magasabbrendű életérzést nyújtja a Bach-muzsika azoknak, akik akár aktívan, akár passzívan ebből a forrásból merítik az erőt az élet nyomásztó terheinek elviseléséhez. Albert Schweitzer, a nagyszerű Bach-játékos ezt a tisztelt magasrendűséget a Bach-muzsikáláson kívül más területekre is átvitte a fáradhatatlan embersegítésnek és az önzetlen szeretetnek bámulatos példájával.

Mint kortárs, sajnos személyesen nem találkoztam vele. A zene területén annál többet. Bach interpretálása, mint a leglényegesebbnek érzett életfunkció, megerősített az azonos szolgálat elkötelezettségében, a közvetítő szerepének állandó, alázatos és megalkuvás nélkül való vállalásában. Részemről ez volt és maradt az, amit kompozícióban »Hommage à Schweitzer«-nek nevezhetnénk.”

Túllépve a zenetudós szakszerű fejtegetéseim, *Molnár Antal* megpróbálja folyamatában megragadni Schweitzer életpályájának alakító erőt.

ALBERT SCHWEITZER VÁLASZTÁSA

Nagyjában kétféle ember van: a közvetlen tettek és az íráson, tanításon, prédikáláson át tettekre sugalmazó élet embere. Az első csoportbeliek hitükért, meggyőződésükért, esetleg csak a pusztá hatalomért harcolva gyakran kerülnek közvetlen veszélybe; ha egyszerű foglalkozást űznek, szintén a testi épségük rovására hoznak hasznót a közösségnek. Közvetlen tettek embere: a hadvezér, a politikus, a gépekkel gyakorlatian dolgozó, le egészen a kétkezi munkásig, és a mezőgazdáig. A másik csoport ismertetője, hogy gondolatot szül és tervez, gondolat-sorának eredményeként pedig leginkább mások jutnak közvetlen tettekre. Úgy is fogalmazható ez, hogy az első kategória embere „a bőrt viszi a vásárra”, mialatt a másiké odahaza, vagy az irodában, vagy a kísérleti stúdióban stb.-ben munkálkodik, többnyire megőrizve testi épségét — hacsak be nem hívják háborús katonának —, legföljebb az idegzetét veszélyeztetve. Mármost az, amit a magam tapasztalatának tudok, bizonyára más értelmiségi egyénnel is előfordult, sőt gyakori lehet. Nemegyszer éreztem életemben, mennyivel hasznosabb, amit teszem egy földműves végez, amikor gondoskodik a kenyérünkről, mint az én munkás-ságom, aminek tettekbeli fogamatja csak sok-sok közvetítéssel lassan állhat elő, s még így is kérdéses. Igen termékeny a feltaláló tevékenysége; a kiváló találmány óriási hasznót jelenthet az emberiségnek. De mégiscsak azok valószínűsítik meg a jótettet, akik a papíron leírt találmányból valódi gépet készítenek és azzal valóban dolgoznak. A tettekbeli, tényleges működés, künn a dolgok harcterén, népgyűlésen, gyárban, termőföldön, kórházban, a küzdő politikus, munkás, paraszt, orvos, építőmester stb. dolga: a megvalósítás dolgának is mondható, és ez az, ami leginkább függ áldozathozatallal össze.

Bizonyára megérintette az ilyen vagy hasonló gondolat-sor Albert Schweitzert is, amikor végső hivatásul az orvosit választotta.

Hogyan értsük ezt? Schweitzer és a hozzá hasonló lelkek használni, föltétlenül és mindenekelőtt használni akarnak. Ő elsőrendű bölcselő volt, s akik értnek a filozófiához, állítják, hogy Schweitzer metafizikai munkái nagyon kiválóak és mélyek. Azokban főként erkölcsi tanítás uralkodik. Tehát az a fő tanulságuk, hogy az értékes emberi élet mások megsegítésében nyilvánul. Igen ám, de mire egy filozófiai könyvből igazi segítség lesz, addig sok víz folyik le a Dunán; és valljuk meg, nem olvasnak olyan sokan bölcséleti műveket, hogy az olvasás nyomán kialakuló segíteni akarás és segíteni tudás jelentős lehessen. Schweitzer elsőrangú muzsikus volt. Köztudomású, hogy az orgonisták első sorához tartozott, a Bachról írott könyve pedig valódi standard work; minden komoly zenész polcát díszíti, de nemcsak dísz, hanem rendkívül hasznos kézikönyv is. Ha mesterünk Bach-műveket adott elő, azoknak a szellemi hatása szintén magában rejtette az erkölcsi sugallatot. De az ilyen művészi hatással hasonlóan vagyunk, mint a bölcséletivel, ha talán némiképp gyorsabb is a közvetítő ereje. Mire a mélységes művészi megrendülésből erkölcsi tett lesz, az egyrészt sok-sok fokozaton és lépcsőzeten át vezet célhoz, másrészt, — mint jeleztem — nem is mindig jut odáig. Schweitzer tehát mindenáron és mindig segíteni akart, választás elé került. Mi-

képpen segítsen, ha sem a bölcséletével, sem a muzsikájával nem tudja biztosítani a föltétlen segítséget. Azt a segítséget, melynek elérése a legcsekélyebb kértelt sem túri meg.

Ezek szerint nem volt más hátra, mint a közvetetten tette sarkalló oldalról átlépni a közvetlen tettek oldalára. Szerencsés életpálya Schweitzeré: ösztönszerűen, majd teljes tudatossággal választotta többek között a legközvetlenebb emberi segítség hivatását; az orvosit. Amde még az orvosi hivatáson belül is óriási fokozatai vannak a megsegítés közvetlen szükségének. A fejlett civilizáció országában mindenütt számos és kiváló doktor, ott eggyel több vagy kevesebb nem sokat jelent, hacsak nem valami orvosi lángészről van szó. Schweitzer nem volt orvosi zseni, csak sokoldalú, képzett belgyógyász és kirurgus. Oda ment tehát, ahol égető szükség kívánta a képzett medikus jelenlétét és önfeláldozó működését. Az orgonázó munkájából szerzett — majd a nagy kitüntetések nyomán befolyt pénzüsségeket Afrikában gyümölcsöztette, a lambarénéi kórház fönntartásával. Így Schweitzer nemcsak gyógyító intézményt alapított a fekete világrészben, hanem a közvetlen erkölcsi tettek is vakmerő, követendő példájával járt elől. Percről percre a bőrét vitte vásárra — az emberiségért.

Egy sajnos korán elhunyt orvosházaspár hosszabb időt töltött a lambarénéi kórházban. Dr. Márton Kálmán és Mártonné dr. Ecsi Edit — akik sokat segítettek levelezésem során a kapcsolatok megteremtésében — így emlékeznek az ott töltött szép napokra, estékre.

„... A dzsungel népe és ennek a népnek az állama tudja, mit köszönhet Albert Schweitzernek. Nem véletlen, hogy az évek során az állam csaknem minden létező kitüntetését átnyújtották neki. Munkatársaink mesélték mosolyogva, hogy Schweitzer 89-ik születésnapján többek között sokgyermekes anyáknak járó kitüntetést is átadtak a Doktornak, mondván: »Őn több gyermeket adott hazánk-nak, világra segítvén őket, mint bármelyik gaboni anya«. S a Grand Docteur 90-ik születésnapjáról szóló beszámoló a lambaréné város polgármesterének beszédéből is idéztek: »Mi azt akarjuk, hogy a világ tudja, hogy ő idejött és segített a fekete embereken a világnak ezen az eldugott pontján. Maradhatott volna Európában, önök tudják...«

Vacsorához hív a harang. Sietünk az ebédlőbe, ahol egyetlen hosszú asztal körül ülve, a munkatársak közösen fogyasztják el az ételt. Schweitzer mindig velünk együtt étkezik.

Vacsora után leszedjük az asztalt. Csendben várunk. Schweitzer feláll és kissé hajlottan, lassú léptekkel a pianínóhoz megy. Az orgona sajnos nincs már lambarénében. Hazaküldte, még mielőtt teljesen tönkretette volna az Egyenlítő kíméletlen éghajlata. Minden este furcsa meghatódottságot, szorongást éreztünk és megilletődve néztük a zongora mellett ülő embert, az orgonaművészt, a billentyűkön mozgó 90 éves ujjakat. Ha néha egy-egy ujj már nem engedelmeskedett úgy, mint akár csak tíz évvel ezelőtt, azok a pillanatok ott, mégis megfoghatatlanul nagy, életre szóló élményt jelentettek. Hány feketének adták vissza az életet ezek a játszó kezek, hány gondolatot vetettek papírra a szeretet jegyében, hány-szor magyarázták és keltették életre Bach muzsikáját...

Egy zsolttár dallamára improvizál, majd az ő zongorakisérével a jelenlevők mind énekelnek. Sohasem éreztük úgy az éneklés örömét, mint ott, ahol Albert Schweitzer volt a kísérő.

Mikor megállnak a kezek a billentyűkön, Schweitzer hátrasímtja a szemébe hulló hajfürtöket, és minden szemtől kísérve visszasétál az asztalhoz és leül. Beszél. Tekintete mosolygós, szeme csillog, évtizedekkel fiatalodott arc néz ránk. A Biblia egy-egy részét olvassa fel és magyarázza esténként. A szöveg azonban csak kiindulópont, gondolatbresztésre szolgál. Magyarázatai cseppet sem hasonlítanak gyermekkorunk hittanóráira. Nem az ismert vallások tételeinek kifejtését halljuk, hanem a huszadik század természettudományos ismeretei által kicsiszolt, kritizálni merő ember gondolatait.

Szombat és vasárnap este, de néha hétköznap is többnyire mindnyájan együtt maradtunk lemezhallgatásra...”

Selye János leveléhez mellékelte írásában — címe: Albert Schweitzer — az akadákoskodó, gáncsoskodó véleményeket állítja ellentétbe Schweitzer önfeláldozó életével.

Több mint 50 éve, hogy dr. Albert Schweitzer Gabonba ment, hogy nagy tudásával, emberségével, orvosi elhivatottságával a dzsungel mélyén élő bennszülöttek betegségeit, sebeit gyógyítsa, szörnyű nyomorukat enyhítse.

Lambarénében saját kézzel, nehéz fizikai munkával építette fel kórházát. A forró, páras egyenlítői klíma, a bennszülöttek kezdeti bizalmatlansága, féltékeny sarlatánok ellenséges magatartása sem akadályozta, hogy fáradtságot nem ismerve a szenvedőknek gyógyszert, kötést, táplálékot és vigasztaló szót nyújtson.

Minden anyagi javát, amelyet az évek során könyveivel szerzett, sőt a Nobel-díjjal járó pénz is kórháza nagyobbitására, felszerelésére használta. Soha nem igényelt hivatalos anyagi támogatást missziója számára.

Írók, riporterek, látogatók a világ minden részéről, lelkesedve tértek vissza Afrikából és elragadtatással beszéltek a barátságos Doktorról és egyre növekvő számú betegéről.

Mialatt a világ legendás alakká avatta, és tettének, emberségének híre szárnyra kapott, azalatt Schweitzer Lambarénében egyre mélyebben merült munkájába, végezte a maga elé kitűzött feladatot, anélkül, hogy akár szóval, vagy cselekedettel a személye körüli kultuszt megerősíteni vagy fokozni kívánta volna.

Könyveiben egyszerűen és őszintén tárja fel a nehéz körülményeket, melyek között dolgozott és küzdött az elért eredményekért. Éppen ez a nyíltság és közvetlen hang adta híveinek az indítékot, hogy hősként és szentként tiszteljék. Az irgalmas szamaritánust látta benne a nép, aki a megtestesült példaképe az igazi jó orvosnak.

Afrika arculata az utóbbi évtizedekben azonban nagyon megváltozott. Az eddig parázsként izzó nacionalizmus lángra lobbant, a nemzeti öntudat és büszkeség hatalmas és veszedelmes tüzévé alakult. Kongó területén különösen nagy hullámokat vetett a fehérbőrűek iránti gyűlölet s erőszak, amely a „fekete kontinensről” kiűzni óhajtottá őket. Dr. Schweitzer sem volt kivétel, pedig több mint ötven éve a fekete faj jótevőjeként volt közismert. Tán kijelentései bélyegezték meg, melyek szerint az elmaradt néger törzsek nem alkalmasak arra, hogy egyik nappól a másikra átvegyék egy nemzet vezetésének felelősségteljes szerepét. Ez az álláspont vetette az első árnyékot dr. Schweitzer — nép által idealizált — alakjára. Kritikus vélemények hangzottak el, és egyszerre arról beszélt a világ, hogy már nyugalomra érett öreg ember, aki a helyét fiatalabbnak, haladóbbnak kell, hogy adja.

Orvosok is elítélően kezdtek nyilatkozni munkamódszeréről, az új gyógyszerekkel és műszerekkel szemben mutatott nyilvánvaló averziójáról. Kiméretlenségükkel nem volt nehéz Lambaréné legendáját lerombolni akkor, mikor a körülmények is látszólag ellene játszottak.

Sokan emlékeznek még arra az időre, mikor az orvos a társadalom egyhangúan megbecsült és tisztelt tagja volt. Ma egyre gyakrabban hallható a közvélemény részéről, hogy az orvos nem áll hivatása magaslatán, érzelem nélküli és hideg, betegének gyógyításában csak az anyagi érdekelttség vezeti. Vádolják politikai közömbösséggel is, akinek a társadalom jóléte nem szívügye. Schweitzert éppen ennek az ellenkezőjéért kritizálták, holott egy életet kitöltő, önfeláldozó, gyógyító munkáját még ellenségei sem tagadhatták le. Kérdés tehát, mi legyen a mérték? Még azok is, akik mások véleményére sokat adnak, rájönnek, hogy nehéz mindenkinél egyformán elismerést találni.

Egyesek szerint Schweitzer a varázsló szerepét játszotta a primitív törzsek előtt. Milyen volt valójában? Bizonyos az, hogy önmagát soha előtérbe nem helyezte, nem állította, hogy a világ legjobb orvosa és legnagyobb emberbarátja. Hogy mégis örök helyet kapott az emberiség szívében, azt mindössze azzal érte el, hogy 52 éven keresztül csak jót tett a szenvedőkkel, amennyire azt erői és lehetőségei engedték. Kevesen áldozták embertársaikért életüket hasonló nemes módon.

Montreal, 1968. 9. 17.

Fekete István, bár nem vállalkozott Schweitzert méltató írásra, őszinte levele mégis idekívánczozik.

„...Hálásan köszönöm megtisztelő, melegszívű, kedves levelét, de amennyire jólesett, hogy ismét gondolt rám, olyan nehéz »Nem«-et mondani egy kérésre, amiben annyi mélyen emberi jóság van, mint levelében.

Azzal kezdem talán, hogy valami áttörhetetlen korlát van előttem: valamiről írni, amit tökéletesen nem ismerek, értek és szeretek. Volt idő, amikor hasonló, vagy más gondolatokról kellett volna írnom, hát erőltettem a dolgot, megírtam és olyan szárnalmas giccs lett belőle, hogy soha többé leckét el nem fogadtam s ezzel csak jót tettem azokkal, Akik bíztak bennem, Akik bizonyára nehezen nyelték volna le a semmitmondó »Írásművet«.

Hát: ez a helyzet Schweitzer méltatásával is.

Olyan ez — persze összehasonlíthatlanul, végtelenül kicsiben —, mintha Krisztusról kérne valaki életrajzot, méltatást, ismertetést... Hát: mit lehet Krisztusról írni?

És Schweitzerben is Krisztus élt és működött, és apostoli lényegéről — azt hiszem — még azok is nehezen és hézagosan tudnak írni, akik ismerték. Én pedig, még amit írtak róla, azokat az írásokat is, csak hézagosan ismerem, s így világszemléletének még gyatra összefoglalására sem vállalkozhatom.

Meg kell azonban azt is mondanom, hogy a fentieket kétségek között írtam, de abban a hitben, hogy Aki Schweitzert szerette és megértette, Az méltányolja az én kitérő dadogásomat is.

Bp. 1968. október 6.”

Lássuk ezek után két nagy természettudós megállapításait.

Jacques Piccard ekképpen vélekedik Schweitzerről:

„...Dr. Schweitzert személyesen nem ismertem, de magától értetődően mindig csodáltam tevékenységét. Albert Schweitzert úgy kell tekinteni, mint az emberiség egyik nagy jótévőjét. A példa, amit hátrahagyott, mindenkor az emberi értelem és szív legnemesebb eredménye marad egy fajok közötti új világ megalakítására, eredmény, melyre a mi civilizációnknak oly nagyon égetően szüksége van...

Riviera Beach, 1968. okt. 15.”

Hogyan hatott Schweitzer Werner Heisenbergre?

„...Albert Schweitzert én személyesen is ismertem és nagyon tiszteltem, s az ő példája sokat jelentett számomra azt a kérdést illetően, hogy mai világunk nehézségeivel miként küzdhetünk meg...

München, 1968. nov. 4.”

A szovjet Borisz Gílenzon, a fiziológiai tudományok kandidátusa a magyarországi Schweitzer-kultusz egyik ápolójának, dr. Oláh Vilmos orvosnak — kinek szintén sokat köszönhetek a kapcsolatok felkutatásában — kérésére küldött tartalmas levelet a készülő emlékkönyv számára. Ebből idézünk:

„Kedves magyar Barátaim!

...Albert Schweitzer egyénisége, érdekeinek tisztasága elragadtat. Többek között szinte nem emberre jellemző tulajdonságai, például becsületes egyenessége, férfiassága, emberségessége az, amely még további kitűnő tulajdonságokkal rendelkezik. Népszerűsége tovább nőtt, amikor felemelte szavát a nukleáris kísérletek ellen és fellépett a teljes leszerelés mellett. 1951. június 20-án egy ismert irodalmi lap hasábjain cikk jelent meg Albert Schweitzerről, mint kiváló békeharcosról »Egy ember portréja« címmel, Marietta Saginjan tollából. Úgy festette le cikkében Albert Schweitzert, mint egy földöntúli lényt. Attól az időtől kezdve a mi sajtónk folyamatosan tájékoztatott minket Albert Schweitzer munkájáról...

Nekem úgy tűnik, hogy nálunk valami új kezdődik most, valami megalapozottabb és mélyebb érdeklődés Schweitzer iránt... az ő humanista ideáljai, békevágya és barátsága az emberiség körében egybeesik a mi ideáljainkkal. Mi nem tudjuk átadni Albert Schweitzert a nyugati civilizációnak...

Moszkva, 1967. október 29.”

Teljes egészében közzéteszük Marcel Dupré, a neves francia orgonista néhány személyes emlékét felidéző levelét.

„Asszonyom!

Megkaptam levelét és kívánságára megírom néhány emlékemet Albert Schweitzerről.

Orgonatanárom, Charles-Marie Widor révén ismerkedtem meg dr. Schweitzerrel, akinek Schweitzer szintén tanítványa volt és aki később közös barátunk lett.

Jelen voltam egy ebéden, amelynek során dr. Schweitzer közölte Widorral szándékát: elmegy Gabonba, hogy kórházat nyisson és betegeket ápoljon. Widor kifejezte sajnálatát afelett, hogy abbahagyja nagyszerű zenei és filozófiai munkáját, de Schweitzer megismételte: »Hív az Isten«.

Amikor Widor mester helyére kerültem a Saint-Sulpice nagy orgonájához, Schweitzer — amikor Párizsban volt — vasárnaponként feljött a karzatra, leült mellém az orgonához és hallgattot engem.

Eljött hozzám Meudonba is és kérte, hogy játszam neki az orgonán.

Végül, amikor szóba került az »Éjjél van, dr. Schweitzer« című film forgatása, írt nekem Lambarénéből és megkért, játszam helyette a filmben meudoni orgonámon.

Amikor utoljára Párizsban járt, az volt a kívánsága, menjünk le a Saint-Sulpice-i templom kriptájába, hogy Widor sírjánál magunkba szálljunk, majd a templom előtt nagyon szomorúan váltunk el, mert érezte, hogy ez végső búcsúzás volt.

Fogadja, Asszonyom, hódoló tiszteletemet.

Meudon, 1971. január 25.

Marcel Dupré”

Günther Kraft, a weimari Albert Schweitzer Musikarchiv egykori igazgatója, 1970-ben barátságos levelében beszámol arról a széles érdeklődésről, mely Albert Schweitzer iránt megnyilvánul.

„...Az eisenachi Bach-ház igazgatói minőségében, még Albert Schweitzer életében, Gerald Götting úrral egyetértésben, a Bach-ház helyiségeiben a nagy humanista és Bach-előadó, Albert Schweitzer számára emlékhelyiséget rendeztem be, amit az új Bach Társaság elnöke is helyben hagyott. Egyelőre egy helyiségről van szó, mely a kézirat- és dokumentumszobához csatlakozik és melyről eddig több mint 400 000 látogató szerzett tudomást. Még röviddel az őserdei doktor halála előtt ért az az öröm, hogy levelezhettem vele, azután pedig, hogy leánya és munkatársnői által teljesült az a vágyam, hogy Lambarénéből néhány eredeti zeneeszközt kaphassak. Ezek különleges helyet kaptak az emlékszobában... 1970. január 14-i emlékbeszédemben, melyet az NDK Albert Schweitzer bizottsága rendezett a drezdai Egészségügyi Múzeum Stein-termében, rámutattam a Bach-ház eme kapcsolataira Lambarénével...

Én magam, függetlenül mások hasonló törekvéseitől, az Albert Schweitzerrel összefüggő Bach-interpretáció és orgona reformmozgalom kérdéskomplexumával foglalkozom, és hiszem, hogy ennek eredményét belátható időn belül írásban is publikálhatom. Így törekvéseink együtt futnak, és az ön dokumentációs kötete lényegesen kiterjeszti és megtermékenyíti az eddigi képet...

Albert Schweitzer ifjú koromban foglalkoztatott, személyesen ugyan nem ismertem, de egy missziós társa szóbeli beszámolójából az első évekről élénk benyomást kaptam. Bach-könyve pedig lényegesen kijelölte saját utamat a Bach-kutatásban...

Weimar, 1970. IX. 24.”

Zárjuk e válogatást Szent-Györgyi Albert rövid levelével:

„...Albert Schweitzer nekem mindig mintaképem volt, és az ő példája nagy biztatás volt nekem. Ha az ő szellemét követné a politika, az emberiség sokkal bizakodóbban és boldogabban nézhetne a jövő elé.”